

Skarb groszy praskich z Wodzisławia

Marta KAZANOWICZ-MILEJSKA

Paweł MILEJSKI

 75, 2020, s. 148–163

The board of Prague groschen from Wodzisław

*The board of Prague groschen was discovered by chance at the Krzywa Street in Wodzisław (Jędrzejowski County, Świętokrzyskie Voivodeship, Poland) in 1949. Three ceramic vessels were found filled with silver and copper coins. The vessels were located close to each other but due to the accidental nature of the find and its theft by the labourers at the construction site, it was not possible to determine whether these containers were part of a single large board or three different ones. Among the coins, there were also 39 Prague groschen of Charles IV and Wenceslaus IV, which originally could have created a separate deposit. Some of them – 34 specimens – were published in 1966 by Teofila Opozda in the *Wiadomości Numizmatyczne* (vol. X, pp. 108–111). Since the time of this brief study, new and much more precise typologies of the issues of both rulers have been developed. In the presented article, we managed to process all the 39 Prague groschen and determine their chronology, along with the terminus post quem of the entire board.*

 Prague groschen; coin; board; Charles IV (1346–1378); Wenceslaus IV (1378–1419); Wodzisław [PL]; Świętokrzyskie [PL]; Poland.

 grosz praski; moneta; skarb; Karol IV (1346–1378); Wacław IV (1378–1419); Wodzisław [PL]; Świętokrzyskie [PL]; Polska.

Przypadkowe okoliczności odkrycia wielu znalezisk gromadnych powodują, że pojawiają się liczne wątpliwości na temat kompletności danego skarbu. W większości przypadków dochodziło do rozkradania monet przez osoby pracujące na budowie, na której odnajdywano dany depozyt. Następnie dochodziło do przymusowej konfiskaty przez policję, w związku z czym często do pierwotnego składu skarbu dołączane były numizmaty nienależące do

* Marta KAZANOWICZ-MILEJSKA, Instytut Archeologii Uniwersytetu Wrocławskiego (Wrocław); Paweł MILEJSKI, Instytut Archeologii Uniwersytetu Wrocławskiego (Wrocław) / Narodowy Zakład im. Ossolińskich we Wrocławiu, Dział Numizmatyczny (Wrocław), pawel.milejski@ossolineum.pl. Publikacja powstała w wyniku badań prowadzonych w ramach projektu *Rola i obieg grosza praskiego w Europie Środkowowschodniej od 1346 do 1547 roku*, finansowanego z ramienia Narodowego Centrum Nauki, grant nr UMO-2017/27/N/HS3/00899.

niego.¹ W sytuacji kiedy losowy przechodzień odnajduje dany skarb, również istnieją pewne wątpliwości, czy przed oddaniem odkrytego zespołu nie dokonał selekcji materiału zabytkowego i co ciekawsze rzeczy zachował dla siebie, a mniej wartościowe objekty przekazał odpowiednim organom. W takich przypadkach na szczęście z pomocą przychodzą nam nauki ścisłe i dzięki badaniom fizyko-chemicznym możemy sprawdzić kompatybilność odnalezionych naczyń oraz monet, które były w nich zdeponowane.²

Jednym z takich znalezisk jest skarb z Wodzisławia (pow. jędrzejowski, woj. świętokrzyskie) odnaleziony w połowie listopada 1949 roku. Monety odkryto podczas prowadzenia prac ziemnych przy Ośrodku Zdrowia, znajdującym się przy ul. Krzywej, w odległości ok. 100 m od dawnej bożnicy. Znaleziono trzy naczynia gliniane, zdeponowane na głębokości ok. 160 cm, które zawierały miedziane i srebrne monety.³ Niestety, ze względu na przypadkowe okoliczności odnalezienia tego depozytu nie jesteśmy w stanie zrekonstruować pierwotnego składu tego znaleziska. Wszystkie naczynia zostały uszkodzone, a monety rozgrabione przez robotników pracujących na budowie oraz przez przypadkowych ludzi, którzy byli świadkami odkrycia skarbu.

Wszystkie zabezpieczone numizmaty zostały przekazane do Muzeum Narodowego w Kielcach (ówczesne Muzeum Świętokrzyskie w Kielcach). Do tej pory nie ma zgody, co do wielkości odnalezionego depozytu, tego czy był to jeden zespół, czy może kilka mniejszych oraz z ilu i jakiej klasy monet składał się skarb wodzisławski. Pierwsze wzmianki na temat jego zawartości pojawiły się w publikacji z 1964 roku, gdzie omówione zostały pokrótce jedynie

¹ Dobrym przykładem takiego znaleziska jest skarb groszy praskich z Błażejowic, gdzie do groszy Karola IV i Wacława IV dołożono po jednym egzemplarzu grosza Jerzego z Podiebradów i Władysława II, patrz MILEJSKI, Paweł: *Skarb groszy praskich z Błażejowic, gm. Wielowieś – ponowna analiza*, Rocznik Muzeum w Gliwicach 27, 2017, ss. 433–489.

² Jednym z takich skarbów jest depozyt groszy praskich Karola IV i Wacława IV, który odnaleziony został na początku 2016 roku. W dwóch naczyniach ceramicznych odkryto łącznie 1385 monet. Dzięki badaniom fizyko-chemicznym udało się udowodnić, że przekazany materiał numizmatyczny stanowi całość odkrytego znaleziska, a naczynia i monety pasują do siebie, tak pod względem wielkości, jak i patyny obecnej na wewnętrznej stronie naczyń i monet, która jest tożsama, patrz MIAZGA, Beata – MILEJSKI, Paweł – RODAK, Sylwia – RAFALSKA-ŁASOCHA, Alicja – GRZESIAK-NOWAK, Marta: *Microscopic and spectroscopic studies of pottery found in the Prague groschen hoard from the area of Wałbrzych – confirming compatibility between the ceramic vessels and the coins*, Estonian Journal of Archaeology 23, 2019, nr 1, ss. 56–72; MIAZGA, Beata – MIAZGA, Bogdan: *Ceramika: Część C. Czy naczynia i monety pochodzą z jednego znaleziska?*, in: *Skarb groszy praskich z XIV i XV wieku z Boguszowa (tak zwany skarb wałbrzyski)*, ed. B. Paszkiewicz, Wrocław 2020 (= Bibliotheca nummaria Leopoldina 1), ss. 155–166. Patrz też MILEJSKI, Paweł: *Odkrycie skarbu groszy praskich pod Boguszowem*, in: *Skarb groszy praskich z XIV i XV wieku z Boguszowa (tak zwany skarb wałbrzyski)*, ed. B. Paszkiewicz, Wrocław 2020 (= Bibliotheca nummaria Leopoldina 1), ss. 15–24; MILEJSKI, Paweł: *Analiza numizmatyczna*, in: *Skarb groszy praskich z XIV i XV wieku z Boguszowa (tak zwany skarb wałbrzyski)*, ed. B. Paszkiewicz, Wrocław (= Bibliotheca nummaria Leopoldina 1), ss. 39–99.

³ OPOZDA, Teofila: *Grosze praskie ze skarbu z Wodzisławia, pow. Jędrzejów*, Wiadomości Numizmatyczne 10, 1966, ss. 108–111.

monety jagiellońskie.⁴ Dopiero dwa lata później, z publikacji Teofili Opozdy dowiadujemy się o obcej domieszce w postaci groszy praskich. Niejasności te autorka postanowiła wyjaśnić możliwością odkrycia dwóch skarbów w Wodzisławiu – pierwszy z 1949 roku, odkryty przy Ośrodku Zdrowia, zawierający grosze praskie oraz drugi odkryty w 1950 roku przy budowie domu mieszkalnego, który składałby się z monet jagiellońskich. Przeczą temu jednak wiadomości od naocznych świadków, którzy byli obecni podczas odkrycia skarbu z 1949 roku. Twierdzą oni, że skarb był dość duży i składał się ze srebrnych monet czeskich oraz miedzianych monet jagiellońskich. Ich starania zaowocowały zebraniem znacznej ilości rozgrabionych monet. Do Muzeum Świętokrzyskiego w Kielcach przekazano wtedy 26 groszy praskich Karola IV (1346–1378), 20 groszy Wacława IV (1378–1419) oraz dwa półgrosze koronne Władysława II Jagiełły (1386–1434). Warto również podkreślić, że Teofila Opozda opracowując monety srebrne ze skarbu wodzisławskiego, oprócz 39 egzemplarzy groszy czeskich dostała również sześć numizmatów Zygmunta III Wazy (1587–1632), które do tej pory nie były wzmiankowane ani przez żadnego naocznego świadka odkrycia, ani przez żadną publikację dotyczącą tego znaleziska. Należy zatem uważać, że monety Zygmunta III są przypadkowym elementem, wtórnie domieszanym do skarbu z Wodzisławia.⁵

Krakowska badaczka opracowała w 1966 roku 39 groszy praskich – 24 sztuki Karola IV i 15 egzemplarzy z tytułurą Wacława IV. Zostały one wstępnie opisane oraz zważone. Opracowanie to jednak powstało na długo przed sporządzeniem specjalistycznych typologii groszy obu czeskich władców, które pomogą nam dokładniej wydatować każdy egzemplarz, jak i całą czeską część wodzisławskiego skarbu. W Muzeum Narodowym w Kielcach skarb z Wodzisławia znajduje się pod nr inw. MNKi/N/3245/1–39⁶ i składa się wyłącznie z 39 groszy praskich wyżej wymienionych władców.

⁴ KUCZYŃSKI, Janusz: *Wodzisław, pow. Jędrzejów: skarb monet z XV w.*, *Wiadomości Numizmatyczne* 8, 1964, z. 3–4, ss. 211–212.

⁵ OPOZDA, T.: *Grosze*, s. 109.

⁶ Bardzo dziękujemy Panu dr. Pawłowi Grzesikowi, kierownikowi Działu Historii w Muzeum Narodowym w Kielcach za pomoc podczas kwerendy źródłowej.

Tab. 1: Podział typologiczny groszy praskich ze skarbu z Wodzisławia.

Emitent	Typ	Lata Emisji	Liczba monet	Liczba monet razem	Udział procentowy w skarbie
Karol IV	Pinta III	1350–1358	2	24	62 %
	Pinta V	1370–1378	22		
Wacław IV	Hána I	1378–1384	2	15	38 %
	Hána II	1378–1384	2		
	Hána III	1378–1384	1		
	Hána IV	1384–1395	1		
	Hána V	1384–1395	2		
	Hána VI	1384–1395	1		
	Hána VII	1395–1400	4		
	Hána VIII	1400–1405	1		
	Hána IX	1400–1405	1		

W opracowanej na nowo części udało nam się zidentyfikować 24 grosze praskie Karola IV, które przypisaliliśmy do dwóch typów wyróżnionych przez V. Pintę⁷ – typu III oraz V. Z kolei 15 groszy praskich Wacława IV udało się przypisać do klasyfikacji J. Hány⁸ – typ I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII oraz IX. Chronologia starszych groszy zamyka się w latach 1350–1378, z kolei datowanie monet młodszych to 1378–1405. Wystąpiły zatem monety cyrkulujące w obiegu przez prawie cały okres panowania obu tych władców. Numizmaty nie są w dobrym stanie zachowania, co niestety jest regułą dla groszy praskich z 2. połowy XIV i 1. połowy XV wieku. Traktując tę część skarbu wodzisławskiego jako oddzielne znalezisko datować by je należało groszami Wacława IV, typu Hána IX, po 1400 roku. Uważamy jednak, że monety czeskie wystąpiły razem z monetami jagiellońskimi. Z wcześniejszych publikacji wiemy, że były to półgrosze koronne Jana Olbrachta (1492–1501), które wyznaczałyby *terminus post quem* analizowanego znaleziska na koniec XV lub na sam początek XVI wieku. W zbiorach Muzeum Narodowego w Kielcach, pod innym numerem inwentarzowym, znajduje się kolejny depozyt z Wodzisławia. Składa się on z monet koronnych Władysława II Jagiełły, Władysława III Warneńczyka (1434–1444) oraz Kazimierza IV Jagiellończyka (1447–1492). Jest to zapewne jeszcze inne znalezisko odkryte w tym mieście, jednak kolejne, duże, które jest zbieżne chronologicznie z analizowanymi groszami praskimi, co sugerować może, że tak naprawdę mamy do czynienia z kilkoma znaleziskami z tej samej miejscowości, które odnalezione zostały w niewielkiej odległości. Możemy zatem podejrzewać, że grosze praskie stanowią osobny depozyt

⁷ PINTA, Vaclav: *Typologie a chronologie pražských grošů Karla IV. (1346–1378)*, (dalej w tekście i w katalogu Pinta), Praha 2015.

⁸ HÁNA, Jiří: *Pražské groše Václava IV. z let 1378–1419*, (dalej w tekście i w katalogu Hána), Plzeň 2003.

lub, jak to funkcjonowało do tej pory w literaturze, są one częścią znaleziska składającego się z półgroszy jagiellońskich, do których są domieszka. Znanie są zarówno niezależne znaleziska groszy praskich, które liczą między 20 a 50 groszy, co poświadczałoby pierwszą hipotezę, ale znamy również większe skarby, składające się z kilkudziesięciu groszy czeskich oraz z innych monet, co z kolei uwiarygadnia drugą możliwość. Niestety, po niemal 70 latach od odkrycia tego skarbu, a także ze względu na przypadkowe okoliczności jego znalezienia, rozkradzenie i przymusową konfiskatę nie uda nam się ustalić pierwotnego składu skarbu oraz tego, czy badany fragment monet czeskich początkowo stanowił autonomiczny zespół.

Katalog monet⁹

CZECHY, Karol IV (1346–1378)

mennica: *Kutná Hora*, AR grosz praski [1350–1358; wg Pinty]

Av.: **✠KAROLVS•PRIMVS•X•DEI•GRATIA•REX•BOEMIE**

Rv.: **✠✠✠GROSSI•PRAGENSES**

Lit.: Pinta III.a/1, 2.

1. 3,213 g; 27,4 mm; rewers bity podwójnie; moneta delikatnie zgięta i dość mocno pęknięta (nr inw. 3245/1)

2. 2,719 g; 27,1 mm; po obu stronach otoki dość mocno wytarte (nr inw. 3245/7)

⁹ Liternictwo awersów i rewersów groszy praskich opracował RNDr. Lukáš Kučera, Ph.D. (Česká numismatická společnost, pobočka Pražské groše). Chcieliśmy w tym miejscu bardzo podziękować Panu Kučerze za możliwość jego wykorzystania.

AR grosz praski [1370–1378; wg Pinty]

Av.: **✠CAROLVS·PRIMVS·✠DEI·GRATIA·R·EX·BOEMIE**

Rv.: **✠✠✠GROSSI·PRAGENSES**

Lit.: Pinta V.a/1.

3. 2,877 g; 29,3 mm; po obu stronach moneta bardzo mocno wytarta
(nr inw. 3245/3)

4. 3,127 g; 27,7 mm; po obu stronach moneta bardzo mocno wytarta
(nr inw. 3245/6)

–, Av.: **✠CAROLVS·PRIMVS·✠DEI·GRATIA·R·EX·BOEMIE**

Rv.: **✠✠✠GROSSI·PRAGENSES**

Lit.: Pinta V.a/2.

5. 2,738 g; 27,6 mm (nr inw. 3245/10)

6. 3,003 g; 27,8 mm; po obu stronach otoki dość mocno wytarte (nr inw. 3245/16)

7. 2,960 g; 26,1 mm; awers bity podwójnie (nr inw. 3245/18)

8. 2,847 g; 27,2 mm (nr inw. 3245/20)

9. 2,999 g; 27,4 mm; awers bity podwójnie (nr inw. 3245/24)

–, Av.: **✠KAROLVS PRIMVS ✠DEI GRATIA REX BOEMIE**

Rv.: **✠✠✠GROSSI PRAESENS**

Lit.: Pinta V.a/3.

10. 2,836 g; 27,4 mm; po obu stronach otoki dość mocno wytarte
(nr inw. 3245/17)

11. 2,931 g; 27,8 mm; po obu stronach otoki dość mocno wytarte
(nr inw. 3245/23)

AR grosz praski [1376–1378; wg Pinty]

Av.: **✠CAROLVS PRIMVS ✠DEI GRATIA ✠REX BOEMIE**

Rv.: **✠✠✠GROSSI PRAGENSIS**

Lit.: Pinty V.c/2.

12. 2,733 g; 26,1 mm; nr inw. 3245/4.

13. 2,571 g; 27,1 mm; rewers bardzo mocno wytarty (nr inw. 3245/5)

14. 2,949 g; 27 mm; rewers bity podwójnie; lew V.c odm. 1 (nr inw. 3245/8)

15. 3,200 g; 27,3 mm; rewers bity podwójnie; lew V.c odm. 1 (nr inw. 3245/9)

16. 2,685 g; 27,3 mm (nr inw. 3245/11)

17. 2,885 g; 27,8 mm; lew V.c odm. 2 (nr inw. 3245/12)

18. 2,933 g; 27,5 mm; rewers bity podwójnie (nr inw. 3245/13)

19. 3,022 g; 28,4 mm; lew V.c odm. 2 (nr inw. 3245/14)

20. 2,717 g; 28,2 mm; lew V.c odm. 1 (nr inw. 3245/19)

21. 2,694 g; 27,6 mm; lew V.c odm. 1 (nr inw. 3245/21)

22. 2,908 g; 27,4 mm (nr inw. 3245/22)

–, Av.: **✠ KAROLVS PRIVS**

Rv.: **✠ KAROLVS PRIVS DEI GRATIA REX BOEMIE**

Lit.: Pinta V.c/3.

23. 2,530 g; 27,6 mm; lew V.c odm. 1 (nr inw. 3245/2)

24. 3,054 g; 26,2 mm; rewers bity podwójnie; lew V.c odm. 1 (nr inw. 3245/15)

Wacław IV (1378–1419)

mennica: *Kutná Hora*, AR grosz praski [1378–1384; wg Hány]

Av.: **✠ WACLAWVS TERCIVS DEI GRATIA REX BOEMIE**

Rv.: **✠✠ GROS SI PRAGENSIS**

Lit.: Hána I.a/5.

25. 2,530 g; 27,4 mm (nr inw. 3245/28)

26. 2,628 g; 27,2 mm; po obu stronach otoki dość mocno wytarte; pęknięcie krawędzi (nr inw. 3245/32)

–, Av.: **WENDEZLAVS:TERCIVS:DEI:GRATIA:REX:BOEMIE**

Rv.: **STAROBH:PRAGENSIS**

Lit.: Hána II.d/1.

27. 2,847 g; 27,7 mm; po obu stronach otoki dość mocno wytarte
(nr inw. 3245/38)

–, Av.: **WENDEZLAVS:TERCIVS:DEI:GRATIA:REX:BOEMIE**

Rv.: **STAROBH:PRAGENSIS**

Lit.: Hána II.d/2

28. 3,131 g; 27 mm; rewers bity podwójnie (nr inw. 3245/30)

–, Av.: **WENDEZLAVS:TERCIVS:DEI:GRATIA:REX:BOEMIE**

Rv.: **STAROBH:PRAGENSIS**

Lit.: Hána III.a/3.

29. 2,933 g; 26,3 mm (nr inw. 3245/36)

AR grosz praski b.d. [1384–1395; wg Hány]

Av.: **✠WENCZLAVS:TERCIVS ✠DEI:GRATIA+REX:BOEMIE**

Rv.: **✠✠GROSSI:PRAGENSES**

Lit.: Hána IV.a/3.

30. 2,733 g; 27,1 mm; Hána IV.a/1 (nr inw. 3245/39)

–, Av.: **✠WENCZLAVS:TERCIVS ✠DEI:GRATIA+REX:BOEMIE**

Rv.: **✠✠GROSSI:PRAGENSES**

Lit.: Hána V.a/2.

31. 2,934 g; 28,2 mm; rewers bity podwójnie (nr inw. 3245/34)

–, Av.: **✠WENCZLAVS:TERCIVS ✠DEI:GRATIA+REX:BOEMIE**

Rv.: **✠✠GROSSI:PRAGENSES**

Lit.: Hána V.i/1.

32. 2,539 g; 28 mm (nr inw. 3245/29)

–, Av.: **✠WENECZLAVS:TERCIVS:DEI:GRATIA:REX:BOEMIE**

Rv.: **✠✠GROSSI:PRAGENSIS**

Lit.: Hána VI.c/2.

33. 2,897 g; 27,6 mm (nr inw. 3245/27)

AR grosz praski [1395–1400; wg Hány]

Av.: **✠WENECZLAVS:TERCIVS:DEI:GRATIA:REX:BOEMIE**

Rv.: **✠✠GROSSI:PRAGENSIS**

Lit.: Hána VII.a/3.

34. 2,844 g; 28,2 mm (nr inw. 3245/26)

–, Av.: **✠WENECZLAVS:TERCIVS:DEI:GRATIA:REX:BOEMIE**

Rv.: **✠✠GROSSI:PRAGENSIS**

Lit.: Hána VII.c/1.

35. 2,832 g; 28 mm; pęknięcie krawędzi (nr inw. 3245/33)

–, Av.: **✠WENDEZLAVS:TERCIVS ✠DEI:GRATIA✠REX:BOEMIE**

Rv.: **✠✠GROSSI:PRAGENSES**

Lit.: Hána VII.c/4.

36. 2,728 g; 27,2 mm (nr inw. 3245/31)

37. 2,505 g; 27 mm; awers bity podwójnie (nr inw. 3245/35)

AR grosz praski [1400–1405; wg Hány]

Av.: **✠WENDEZLAVS:TERCIVS ✠DEI:GRATIA✠REX:BOEMIE**

Rv.: **✠✠GROSSI:PRAGENSES**

Lit.: Hána VIII.a/3.

38. 2,580 g; 27,8 mm; awers bardzo mocno wytarty (nr inw. 3245/25)

–, Av.: **✠WENDEZLAVS:TERCIVS ✠DEI:GRATIA✠REX:BOEMIE**

Rv.: **✠✠GROSSI:PRAGENSES**

Lit.: Hána IX.b/2.

39. 2,808 g; 27,8 mm; awers bity podwójnie (nr inw. 3245/37)

Rewizja skarbu z Wodzisławia pozwoliła na dokładniejsze datowanie części czeskiej tego znaleziska. Wszystkie grosze praskie z tego depozytu udało się przyporządkować do nowej typologii, czego efektem jest bardziej precyzyjne datowanie tych monet. Niestety, w kwestii jagiellońskiej części tego skarbu nie poczyniliśmy żadnych postępów. Pełna rekonstrukcja oryginalnego składu opisywanego znaleziska jest praktycznie niemożliwa. Przykład depozytu z Wodzisławia udowadnia, że w sytuacji przypadkowego odkrycia skarbu monet zawsze spotykamy się z ryzykiem utracenia pewnej części zespołu. Tylko w sytuacjach szczególnych udaje się odzyskać rozgrabioną część depozytu, co niestety nie miało miejsca w naszym przypadku. Jednak analiza ocalałej części wodzisławskiego znaleziska wzbogaca naszą wiedzę na temat obiegu monety czeskiej na obszarze Małopolski w późnym średniowieczu. Mimo niezachowania do naszych czasów polskich numizmatów z tego skarbu, możemy przypuszczać, że na tym terenie grosze praskie mogły występować głównie jako domieszka do rodzimej monety – denarów i półgroszy koronnych.